

Р Е Ц Е Н З И Я

от проф. д-р Анелия Мингова,
член на научното жури /назначено със Заповед на Ректора на СУ
„Св.Кл.Охридски” РД 38-674/04.12.2018г./ за защита на
дисертационен труд на тема: „ФОРМУЛАРНИЯТ ПРОЦЕС”

от ТИХОМИР НИКОЛАЕВ РАЧЕВ

задочен докторант по римско частно право в Катедра „Теория и история на държавата и правото” в ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“, с научен ръководител проф.д.н. Малина Новкиришка –Стоянова за придобиване на образователната и научна степен „Доктор“ в Област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки; Професионално направление 3.6. Право (Римско частно право)

I. Професионална характеристика на докторанта.

Тихомир Николаев Рачев завършва Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, специалност „Право“. През 2014 г. През 2015 г. той печели конкурс за редовна докторантура по Римско частно право в ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“, която със Заповед на Ректора на СУ е преобразувана в задочна от 21.12.2017 г. със срок на обучение до 01.10.2018 г..През академичните 2016/2017 г. и 2017/2018 г. Тихомир Рачев провежда семинарни занятия по „Римско частно право“ на студентите от първи курс в ЮФ на Софийския университет. Участва в Кръжока по римско право и в организирането на ежегодното състезание по решаване на казуси по римско частно право през 2016 г., 2017 г. и 2018 г. Тихомир Рачев е участвал и в организираните от Юридическия факултет и Балканската асоциация по римско право и римскоправна традиция

международни научни конференции през 2016 г. и 2017 г., както и на конкурса по римско право и римскоправна традиция за млади автори през 2017 г. Той е секретар на романистичното електронно списание IUS ROMANUM и един от администраторите на сайта IUS ROMANUM. През 2016 г. Тихомир Рачев става член на Софийска адвокатска колегия. От ноември 2017 г. и досега е асистент по Римско частно право и латинска правна терминология и казуистика в ЮФ на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”.

II. Обща характеристика на дисертационния труд и представените материали по защитата.

1. В структурно отношение дисертационният труд следва „класическата” традиция – състои се от увод, три глави и заключение.

В увода са очертани предметът, целите и задачите на изследването и използваната за осъществяването им научна методология. Първата глава е посветена на предварителни въпроси, отнасящи се до основни, относими към същността на формуларния процес термини и понятия, базирани на изследването на различните исторически извори. Във Втора глава се разглежда развитието на правораздавателните органи във формуларната процедура, чиято характеристика е систематизирана в отделните раздели в зависимост от разликата в техните функции – органи във фазата *in iure* и такива във фазата *apud iudicem*. Трета глава е посветена на развитието на самата формуларна процедура, чрез отчетливо обособяване на нейните две фази и техните стадии, както и на актовете, които ги приключват. В заключението дисертантът е обобщил резултатите от изследването и е открил основните си теоретични изводи.

Библиографията на използваната литература включва 149 заглавия - 52 на български език и 97 на чужд език.

2. Представеният Автореферат отразява мотивацията при избор на тема, предмета и задачите на изследването, неговата структура и използваната научна методология. Във втората му част авторефератът очертава главното в съдържанието на отделните структурни части на изложението, а в третата част

авторът е очертал своето виждане за теоретичните приноси на изследването.

3. Докторантът е посочил и надлежно представил шест научни публикации, свързани с темата на дисертационния му труд.

III. Обща положителна оценка на труда.

1. Авторът следва да бъде поздравен за избора на тема. Постигание е убедителното обосноваване на необходимостта от обстойно разглеждане на института на формуларния процес с аргументирания извод за значението, което правораздаването има за развитието на материалното право – извод, направен въз основа на обстойното и задълбочено изследване на достъпните му трудове на римските юристи и по-нататъшната юриспруденция, разглеждащи материалноправните институти и процедурата за защита на правата в тяхното единство, от които по-нататък недвусмислено се извежда разбирането за въздействието, което изясняването на въпросите на правораздаването оказва върху изследванията върху римското частно право, а също и с оглед нуждите на юридическото образование в тази област.

2. Тихомир Рачев е направил успешен опит да реши трудни изследователски задачи. Успех е разглеждането на формуларната процедура не само в качеството ѝ на средство за защита на правата, а в контекста на обратната връзка и въздействието, което тя има в хода на историческото развитие на правото, на правната теория и юриспруденция за възникването на нови материалноправни институти, което му е позволило да потърси и предложи свои теоретични виждания за ролята на правораздаването в древността и за принципите, обуславящи неговото възникване и насоките на развитието му.

3. Авторът е проследил историческата приемственост на римския граждански процес и в частност на формуларната процедура върху модерния граждански процес, анализирайки в семантичен план процесуалните понятия и институти, развили се в древността, и тези, характерни за съвременния граждански

процес, достигайки до интересни изводи и за взаимодействието между материалноправните и процесуалните правни реалности, прецизирайки проявленията на различните видове връзки между тях.

4. Изложението е добре подредено тематично - в съдържателен план то е всеобхватно и последователно. Ядро на труда е изложението в Трета глава, в която обстойно, задълбочено и детайлно са разгледани в тяхната динамика, връзка и собствени характеристики двете фази на формуларната процедура и етапите, съдържащи се във всяка от тях.

5. Трудът е написан на достъпен и същевременно прецизен юридически език, авторът борави убедително и свободно с понятийния апарат. Стилът е точен, мисълта е изразена ясно и без словесна разточителност.

6. Впечатляващ е научният апарат, използван от дисертанта. Откроява се полемична коректност, въпреки критичния прочит, резултиращ в известно несъгласие с някои утвърдени теоретични тези и опитът за обосноваване на самостоятелни изводи.

IV. Конкретни научни приноси.

1. По Глава I:

1.1. Като принос може да се посочи добре систематизираното, подробно изследване на всички източници на римския граждански процес, на техните същностни черти и особености и на значението им за възникването и развитието на отделните етапи и на формуларната процедура в частност /Раздел 1/;

1.2. Заслужава подкрепа направеният анализ /Раздел 2/ на използваната терминология и обозначаващите с нея понятия, както и изводът, че изясняването на правните явления на античността не следва да се прави въз основа на аналогии с правни институти на съвременността, защото само „стремежа към автентично изследване на институтите може да доведе до достоверни научни изводи относно римското право” /с. 48/. В този смисъл удачно в Раздел 2, т.2.2. авторът изследва относимостта на съвременното понятие за „граждански процес” и неговите значения към римското правораздаване, като достига до извода, че защитата на правата в древния Рим се различава от

съвременния граждански процес, като заключава, че по-точен правно технически термин е „процедура”, който е общоприложим за всеки от трите основни етапа от развитието на защитата - легисакционна, формуларна и екстраординарна /с.50/, като след анализ на същността на понятието, авторът обобщава неговото съдържание /с.51/;

1.3. Принос представлява изграждането на понятието за формуларната процедура, както и проследяването на нейната структура, участници, съдържание и постановявани актове.

Особено интересна при проследяване на нейното възникване и развитие е критиката на установеното разбиране, че тя представлява своеобразно продължение на санкциониран от държавата арбитраж. Анализирайки правната същност на *litis contestatio* и критикувайки разбирането за нейния договорен характер, липсата на договаряне и във втората фаза на процедурата, а също така проследявайки възникването и развитието на различните способи за решаване на спорове, авторът ни убеждава в извода за липсата както на генетична, така и на функционална връзка между тях, застъпвайки тезата за тяхната паралелност като способи за ограничаване на самопомощта /Раздел 3, т.3.2./. Интересен аргумент срещу теорията за одържавения арбитраж, се извежда от овластяването на ищеца за принудително довеждане на ответника, което е несъвместимо с изискуемата при арбитража обща воля на страните /с.92, с.190,191/. Аргументи срещу разглежданата теория се изтъкват и по-нататък в изложението – напр. изводими и от други институти на процеса – напр. на патроната /Гл.III, с.204/, както и при обобщението на аргументите в тази посока /с. 252/.

1.4. Интересно е проследяването на същността, съдържанието и принципите при провеждане на легисакционната и формуларната процедура, проследени в контекста на историческото им възникване и развитие. Тук са изследвани приликите и разликите между двете процедури, исторически обусловени от особеностите в развитието на държавата и обществените отношения, като е очертан и темпоралния обхват на формуларната процедура, както и подпериодите, които

характеризират нейното приложение /Раздел 3, т.3,4; също в Гл. III, Раздел 1/.

2. По Глава II.

2.1. Правилен е акцентът върху понятието ”магистрат” и същността на магистратурите в развитието на римската държава, обозначаващи всички органи с публични функции, за да се проследи връзката на юрисдикционната им функция като част от общата власт/ *imperium*/, с която те разполагат /Раздел 1/.

2.2. Последователното, задълбочено и подробно изследване на отделните видове магистратури, натоварени с правораздавателна власт и тяхната роля в във фазата *in iure*, също е сред значимите достижения на изследването. Проследени са причините, коренящи се в хода на историческото развитие на всички аспекти на обществените отношения в римската държава, които обуславят и процесите на развитие на магистратските институции, както и принципите, въз основа на които те осъществяват юрисдикционните си компетентности/Раздел 2/.

2.3. Статутът и функциите на решаващите органи във втората фаза на формуларната процедура също са изследвани задълбочено и са направени съществени изводи за основните белези на които се подчинява дейността по разглеждане и решаване на спора/Раздел 3/.

3. По Глава III.

3.1. Приносни моменти съдържа отчетливото обособяване и обстойното разглеждане на основните етапи от процедурата *in iure*. Авторът анализира съдържанието на отделните дължими и възможни действия, които следва /или може/ да извърши всеки от участниците в процедурата, както и действията на самия магистрат, като на тази база достига до значими изводи относно ролята и последиците на всяко отделно действие, и значението му за следващия етап, както и за следващата фаза от процедурата /Раздел 2/, например:

- интересен е анализът при съпоставянето на задължението на ответника за явяване и задължението за участие в производството, институтите, които ги съпътстват, и различната им роля за развитието на процедурата /с.190-193/;

- анализът на статуса на главните страни - процесуалните предпоставки за качеството на ищец и ответник като - в т.ч отклоненията от някои от тези предпоставки, анализа на института на представителството, проблемът с процесуалната правоспособност на корпорациите и др. /с 193-198/;

- заслуженото внимание, отделено на отклоненията от субективна страна: при другарство - общност в предмета, форма на участие на другарите, обвързаност от правните последици, отграничения от сходни хипотези /с.194- 201/ ; при участието на трети лица /с.202,203/; заместването на страна /с.203-205/; представителството /с.206 -217/.

3.2. Заслужава адмирации, че авторът разглежда обстойно отделни конкретни хипотези, като, проучвайки дори оскъдни или недостатъчно подробни извори за тях, стига до научно-обосновани предположения и изводи за конкретното съдържание и последователност на действията в разглежданите институти и за техните правни последици, например:

- относно действията по привличане на трето лице, вписването му в съответната формула, с оглед обвързаност от литисконтестацията, от което зависи процесуалното му положение и възможности за участие във фазата по същество, както и обвързаност от последиците на решението /с.203 /;

- различната роля на когнитора, в зависимост от това, дали представлява ищеца или ответника и разликата в субективните предели на силата на решението /с.210/;

- сравнително-правния прочит на изворите относно процесуалното положение на лицата, участващи като когнитора и прокуратор и изводите за ролята на тези правни институти в развитието както на процедурата по защита, така и за развитието на римското частно право / с.211-213/.

3.3. Приносно значение има самият изследователски подход на докторанта – той разглежда последователно и едновременно – в тяхното взаимодействие – действията на основните субекти в процедурата – ищеца, ответника и съдебния магистрат. По този начин авторът ни доказва, че поставя акцент върху процесуалноправната логика на изграждащите процедурата действия, разглеждайки ги като система от взаимосвързани звена от процесуалната верига /Раздел 2, т.2, 3 и 4/.

3.4. Приносен момент има в проследяването на същностните характеристики на отделните действия с оглед значението им за защитата на правото в съответната формуларна процедура и едновременно с това – с познание и вещина всяко от тях е съпоставено с кореспондиращия му- сходен по същност и близък по значение – институт на съвременния граждански процес, като в някои случаи авторът не се колебае с коректен полемичен тон да оспори и утвърдени в теорията тези. Примерите в следването на този подход изобилстват, ето някои:

- Изследвайки проявната форма и съдържание на поведението на ответника при различните искове след предявяването на акцията от ищеца и позовавайки се на динамиката на генетичната връзка между легисакционната и формуларната процедура, докторантът формира собствен извод, че признанието на претенцията /*confessio in iure* / винаги трябва да става „чрез нарочен, изричен и личен акт на ответника, изразен пред магистрата”, което обуславя различната му цел, същност и резултати от бездействието на ответника /*indefensio* / /с.229-231/;

- Изследвайки правната същност на бездействието на ответника и позовавайки се на изложеното преди това свое виждане против договорния характер на процеса и на литисконтестацията в частност, авторът обосновава тезата, че ответникът няма задължение да се защитава, а има „задължение за съдействие в установяването на истината”, като чрез своя империум магистратът възлага неблагоприятни последици за отказалия да му съдейства ответник /с.227-229/.

3.5. Приносно значение има изложението относно действията на магистрата:

- Авторът прави собствен анализ на възможните основания магистратът да откаже защитата /*denegatio actionis*/, и съпоставя същността и последиците на този отказ другите основания за прекратяване на производството във фазата *in iure* – признанието на претенцията и бездействието на ответника /с.241,242/;

- Интерес представлява обобщения анализ на издаваната от магистрата формула; изводите относно белезите, характеризиращи всеки от елементите на нейното съществено и несъществено съдържание, относно съотношението между

тяхното проявление при различните видове акции, както и относно задължителността на някои от съществените елементи при всички /*intentio*/, респ. при някои видове акции /*adiudicatio*/ /с. 246- 252/;

- Следва да се отбележи изложението относно анализа на *litis contestatio* – нейният произход, природа и обхват, както и правната същност на нейните действия – установително, правопогасяващо и правопораждащо и приложното им поле при различните акции /с. 262-264/;

3.6. Характеристиката на целите, съдържанието и функциите на производството пред заклетия съдия, ведно с решението и неговите последици, е разгърната в контекста на разбирането за нейната същност като продължение на фазата пред съдебния магистрат, с което е подчертано разбирането за доминиращото значение на фазата *in iure* в рамките на формуларната процедура /раздели 3 и 4/.

V. Критични бележки и препоръки.

1. По обем и съдържание някои обособени като раздели части от съответните глави /Раздел 3 от Гл. II, и раздели 4 и 5 от Гл. III/ са от 2-3 стр. и не оправдават структурното си обособяване в рамките на труда;

2. Във вр. с бел.1 работата би спечелила от по-обстойното разглеждане на проблемите относно правните последици на решението, както и на неговите пороци, сега маркирани в раздели 3 и 4 от Глава III. В тази връзка може да се посочи и известен дисбаланс в обема по отношение на двете фази от формуларната процедура, разгледани съответно в раздели 2 и 3 от Глава III;

3. Повторенията на някои разсъждения, анализи и изводи, които се срещат на различни места в изложението могат да бъдат избегнати /напр. на с. 48 и с. 53 - относно относителната приложимост на термините и понятията от съвременния граждански процес/. В това отношение, при евентуално бъдещо издаване на труда/което препоръчвам на автора/, изложението относно приликите и отликите между легисакционната и формуларната процедура следва да бъде съсредоточено на едно систематично място – по мое мнение, това следва да бъде в Глава I, Раздел 3.

4. Бих си позволила и въпроса: Защо, след като авторът ни убеждава за удачността на термина „процедура”, все пак озаглавил дисертацията си „Формуларният процес”?

VI. Заключение

Рецензираният дисертационен труд притежава висока теоретична стойност. Авторът навлиза в дебрите на чистото познание върху същността, развитието и институтите на римското право. Освен това, съчинението има и висока научно-приложна стойност, защото би било изключително полезно за целите на юридическото образование в тази област. Докторантът разкрива висока ерудиция, отлично познаване не само на римското право, но и на институтите на частното и процесуалното гражданско право. Съчинението позволява да се направи извод за изключителното умение на автора да борави с методите на научно изследване, което е допринесло за достигането на собствени изводи въз основа на интерпретираните правни източници и научни съчинения.

Цялостният прочит на представеното научно съчинение доказва способността на докторанта за самостоятелни теоретични изследвания, възможностите му да достига до значими за правната теория самостоятелни изводи, и разкрива творческия му потенциал. В резултат на изложената оценка на труда и качествата на неговия автор, заявявам, че са налице всички изисквания на ЗРАСРБ, Правилника за неговото приложение и съответния Правилник на СУ „Св.Кл.Охридски”, поради което като член на настоящото научно жури убедено ще гласувам - на **Тихомир Николаев Рачев** да бъде дадена образователната и научна степен „**доктор**” в Област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки; Професионално направление 3.6. Право (Римско частно право).

01.02.2019г.

София

проф.д-р Анелия Мингова

